

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра культурології

Курсова робота

На тему: «УКРАЇНСЬКИЙ ФЕМІНІЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ
ФЕНОМЕН: ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ».

Виконала: студентка 2-го року навчання,
спеціальності
034 Культурологія
Котлярчук Ірина Тарасівна

Науковий Керівник: Демчук Р. В.,
старший викладач

Рецензентка: Лунів Марта

Курсова робота захищена
з оцінкою « ————— »

Київ,
2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	с. 3-5
РОЗДІЛ I. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО ФЕМІНІСТИЧНОГО РУХУ НА ПОЧАТКУ ХІХ СТ.....	с. 6-12
1.1 Суспільно-політичний статус жінки у Наддніпрянській Україні.....	с. 6-9
1.2 Суспільно-політичний статус жінки у західній Україні (Галичина).....	с. 9-12
 РОЗДІЛ II. ЛЕСЯ УКРАЇНКА І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА: ФЕМІНІСТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПОГЛЯДИ НА СТАТУС ЖІНКИ.....	с. 13-22
 РОЗДІЛ III. ВІД «ДЕРЖАВНОГО ФЕМІНІЗМУ» ДО ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ФЕМІНІЗМУ.....	с. 23-31
3.1. Фемінізм «по-радянськи».	с. 23-25
3.2 Проблеми та становлення фемінізму у незалежній Україні.	с. 25-27
3.3 Типології українського фемінізму: аналіз феміністичних студій та феміністичного активізму в Україні.....	с. 27-31
 РОЗДІЛ IV. ЖІНОЧІ ОРГАНІЗАЦІЇ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО.....	с. 32-35
4.1 Роль та місце феміністичних організацій в державі.	с. 32-34
4.2 Сучасні найепатажніші діяльності українських жіночих організацій.....	с. 34-35
 ВИСНОВКИ.....	с. 36-37
Список використаної літератури.....	с. 38-42
ДОДАТКИ.....	с. 43-45

**ТЕМА: «УКРАЇНСЬКИЙ ФЕМІНІЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ
ФЕНОМЕН: ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ».**

ВСТУП

Актуальність роботи обумовлена тим, що ще з 1920-х років на західній Україні було створено феміністську організацію, яка вважалась найбільшою в Європі, тож явище фемінізму було історично притаманним Україні. Однією з причин чому я 1 вибрала цю тему це те, що про характеристику становища жінок у козацьку добу або жінок Радянської України висвітлювало чимало вітчизняних дослідників, які займалися становленням та аналізом феміністичного руху в історії України, але кількість робіт, які досліджують як формувались різні можливості суспільної активності та різні типи жіночого руху в сучасності є порівняно невеликою. Друга причина познайомитися з ідеями фемінізму це – творчий шлях Лесі Українки та Ольги Кобилянської, з огляду на їхній вплив на тогочасне суспільство. Обидві письменниці переймалися аналізом психології жінки, порушували питання, які на той час критикувалися маскулініним суспільством й активно виступали проти другорядності жінки у ньому. Тобто – цей бік їхньої діяльності на сьогодні є маловідомим, порівняно з літературною творчістю.

Нині спостерігаємо багато суперечностей щодо феміністичного руху в Україні й це призвело до створення масштабної дискусії та поглядів на громадянське суспільство. Хоча й про фемінізм є багато написаного, кожен дослідник має своє бачення (підхід) до фемінізму, трактує по своєму і приносить багато не зрозуміlostей у вивченні цього феномену.

Термін «фемінізм» (від лат. *femina* «жінка») відноситься до початку XIX століття [33]. Попри відсутність єдиного розуміння фемінізму, а, звідси, і самого терміну «фемінізм» – узагальнене, широке трактування даного

терміну можна передати наступним чином: фемінізм – це боротьба з гендерними стереотипами, які обмежують права жінок. Тетяна Марценюк описує фемінізм наступним чином: «...Фемінізм – це боротьба за рівні права і можливості жінок і чоловіків. Фемінізм – це теорія плюс практика, наука й активізм» [22]. З даного тлумачення випливає сенс поняття «феміністичний рух» і можна зрозуміти, що феміністами називають тих, хто, зважаючи на різні підтвердження і на різні підстави, усвідомлює факти про становище жінок в українському суспільстві, їх соціальний статус і підтримує ідею жіночої «емансипації» (лат. *emancipatio*) — звільнення від якої-небудь залежності, скасування якихось обмежень, зрівняння у правах» [34]. Також, можна зрозуміти, що феміністичний рух – це «колективна діяльність жінок для поліпшення їх становища та зміну чоловічої домінації суспільства» [32]. Оскільки фемінізм безпосередньо пов'язаний з гендерними стереотипами, відмінності в положенні й суспільному статусі жінок в різних країнах призвели до появи безлічі напрямків і течій у даній проблематиці. Тож, Контroversійність проблеми та її соціальна затребуваність обумовлюють актуальність даного дослідження.

Об'єктом дослідження є феміністичний рух.

Предметом дослідження – специфіка феміністичного руху в Україні.

Метою роботи полягає у аналізі етапів становлення, специфіки формування та організаційного оформлення феміністичного руху на теренах України. Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати та описати витоки українського феміністичного руху від XIX. з огляду на територіальні відмінності.
2. Дослідити появу фемінізму кінця XIX–початку XX століття на підставі світогляду Лесі Українки і Ольги Кобилянської.
3. Прослідкувати як формувались різні можливості суспільної активності та різні типи жіночого руху з огляду на етапи становлення – а). за доби СРСР; б). у незалежній Україні.

4. Систематизувати дані про феміністичні організації в незалежній Україні та їхню мету і вплив на суспільство.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період XIX-XXI століття.

Методи дослідження. Дослідження побудоване на міждисциплінарному інтегруванні методів культурології та літературознавства. Провідним є історико-компаративний метод та аналіз літературного тексту. Метод теоретичного узагальнення застосовано для підведення підсумків дослідження.

Джерельна база:

- Літературні джерела: Смоляр Л.О., Зборовська Н.В., Богачевська-Хомяк М., Герасименко Н., Агеєва Г., Забужко О.С., Берн Ш.
- Наукові дослідження: Тукаленко І.А., Марценюк Т. О., Козак Г., Герасименко Н., Кісь О., Хома Т., Маєрчик М., Плахотнік О., Сорока Ю. .
- Інтернет ресурси: інтерв'ю з Тамарою Мельник про історію гендерної політики в Україні; сайти: Вікіпедія; Гендер в деталях, BBC.

РОЗДІЛ І. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО ФЕМІНІСТИЧНОГО РУХУ НА ПОЧАТКУ ХІХ СТ.

1.1 Суспільно-політичний статус жінки у Наддніпрянській Україні.

Український феміністичний рух став частиною загальноєвропейських соціокультурних змін. Починаючи з середини ХІХ ст. у європейських державах помітно змінюється роль жінки, яка поступово здобуває право на рівні з чоловіком. Суспільна діяльність, яка швидше вважалась тільки «чоловічою» (наприклад, виборче право) починає поширюватись і на жінок [17]. Під впливом європейської «мирної гендерної революції» [17], в Україні з'являються перші жіночі організації. Цікавим фактом є те, що не дивлячись на потужний вплив європейських феміністичних теорій, український жіночий рух був унікальний, адже розвивався в межах національно-визвольної війни. М. Богачевська-Хом'як зазначає, «що жодне з визначень фемінізму — від найліберальнішого до найрадикальнішого — не можна прикласти до українського жіночого руху», адже українська чоловіча стаття була також поневоленою [12; с. 166].

Варто наголосити, що аналіз витоків українського феміністичного руху не може розглядатись за межами історичного контексту. Як стверджує Г. Козак: «В Україні початки історії жіночого руху розглядаються у двох площинах: окремо на кожній території по обох сторонах Збручу» [18].

Правовий статус особистості (тобто як чоловіків так і жінок) у Наддніпрянській Україні на початку ХІХ століття був обмежений владою російського царя. Проте на той час російська імперія відзначилася великим проривом жіночого руху і відтворенням цих процесів у науковій, довідковій, політичній, історичній літературі та в полеміці. Також, правове положення у Наддніпрянській Україні відзначалось у великій кількості в коментарях та пропозиціях до законодавства. Попри це, як зазначає Л. Смоляр: «у відповідності з діючим в той період законодавством, жінки були обмежені у

своїх правах в значно більшій мірі, ніж чоловіки” [21 с. 19] . Дискримінаційне положення жінки у царській Росії базувалось на залишках феодально-кріпосницьких правових норм та на християнському вченні, за яким жінка була створена після чоловіка або ж іншими словами – для чоловіка. Попри це, стрімкий розвиток капіталістичних господарств, економічні та технологічні зміни початку XIX століття вплинув на становище жінки у суспільстві, а саме, збільшується попит на жінок як на дешеву, невибагливу робочу силу [21 с. 19].

Проблема рівноправності жінок та чоловіків є невід’ємною складовою загальних прав людини. Наприклад, візьмемо до уваги українську сім’ю на теренах російської імперії: в XIX столітті Україна була патріархальною (так як і всіх сусідніх країнах), ця ідея була основою законодавства, підтримувалася вищими органами державної влади. Її моральною та теоретичною основою було християнське вчення, відповідно з яким дружина створена після чоловіка і створена для чоловіка, не тільки помічниця для чоловіка, але помічниця «подібна йому» тому зрозуміло, що головою сім’ї був чоловік, а жінка — руками, бо вся хатня справа була на її плечах, зокрема піклування про дітей і готування їжі. Дружина повинна була коритися чоловікові і проживати з чоловіком спільно, слідувати за ним. Відомий український та російський історик М. Володимирський-Буданов зазначає що «...сім’єю називається складний союз подружжя між собою і батьків з дітьми. Для буття сім’ї (в теоретичному і законодавчому сенсі) є достатнім один з цих двох союзів: сім’єю визнаються чоловік і дружина, які не мають дітей; сім’ю також може складати один із батьків разом з дітьми» . У Наддніпрянській Україні сім’я, так би мовити, мала за мету відтворення людського роду і виховання дітей.

Жінка майже все своє життя була під контролем. З початку її народження нею опікуються і контролюють батьки, потім, після заміжжя — чоловік. Проте якщо взяти до уваги тогочасні документи, то це нам дає змогу проаналізувати вище написане, тобто пояснити, що жінка нижчої верстви

суспільства суцільно залежить від чоловіка, а жінка вищої верстви суспільства мала порівняно високе і самостійне становище, також получала порівняно якісну освіту.

Перші жіночі організації на території України, підконтрольній Російській імперії, з'являються у другій половині XIX ст. Науковці описують дані організації як «однорідні» [17] та організаційно не самостійні [3]. Відомо, що тоді у жінок було мало можливостей розвиватися, тобто низький рівень обізнаності та досвіду. Тому дані жіночі об'єднання не завжди були організаційно самостійними. Вони займались переважно просвітницькою, літературною та доброчинною діяльністю. Наприклад, перша жіноча організація «Товариство допомоги вищій жіночій освіті», заснована у Харкові у 1840 році як відгалуження Всеросійських жіночих та громадських організацій боролася за доступ жінкам для отримання вищої освіти (хотіли вступити до університету). Варто також зазначити, що діяльність у просвітницькій галузі на той час була визначена як «жіноча справа» і стосувалась об'єднань дружин багатих чоловіків [17]. У 1860 році жінки таки отримують право доступу до вищої освіти в царській Росії. В Київському університеті жінки могли відвідувати лекції з дозволу професорів, про що слід було письмово заявити ректору, а у Харківському — були навіть видані правила для жінок-слухачок університету [17]. З огляду на це, можна зрозуміти, що коли жінки з'явилися в університетах то почався важливий етап «визволення жіночої особистості», тобто саме навчання у вищих навчальних закладах допомогло їм прокласти шлях до подальшої суспільно-політичної активності.

Оскільки на Наддніпрянщині основні зусилля жіночого руху були спрямовані на боротьбу за право жінки на освіту, важливою віхою вважається створення у 1878 році Вищих жіночих курсів у Києві, а в 1880 році — у Харкові. Окрім активної участі у культурно-освітній діяльності, українські жінки беруть участь у суспільно-політичному житті, зокрема у народницькому та соціал-демократичному русі [10 с. 169].

Багато дослідників стверджують, що організаційно український жіночий рух у Російській імперії з'являється у 1884 році, коли був створений український жіночий гурток, який очолила українська громадська діячка О. Доброграєва [10].

1.2 Суспільно-політичний статус жінки у західній Україні (Галичина).

У західній Україні (Галичині) феміністичний рух, розвивався під впливом загальноєвропейських країн, адже Галичина була під чужим поневоленням. Жінки з нищих і вищих соціальних верств почали обурюватися несправедливістю, яка існувала на той момент в суспільстві. Перше на, чому наголошували феміністки, це на нерівність майнових та сімейних прав, недоступність професійної освіти, неможливість професійної самореалізації та відсутність політичних прав. Питання про жіночу освіту і допуск до існуючих вищих навчальних закладів на той час було дуже актуальним.

На жаль, на ті нелегкі часи, жінкам не надавалося можливості повноцінно інтелектуально розвиватися з огляду на соціально-економічне становище та несприяння з боку офіційних структур. Л.М.Потапюк стверджує, що «... на західноукраїнських землях було близько 4% українських шкіл і взагалі жодного українського університету. У Наддніпрянській Україні становище мало чим відрізнялось» [30]. Тож, прагнення до освіти — це цілком легальна форма боротьби, яка не була пов'язана з політичною діяльністю тогочасної влади, це була єдина можливість жінок показати їхню силу та здатність показати своє «Я», бо якщо жінки зможуть досягнути певних висот у сфері освіти, то їм легше буде брати участь у суспільно-політичній діяльності. Через це все «...галичанки у 1880 р. надіслали до віденського парламенту петицію з проханням про

допущення їх до вищої освіти. З цього часу австрійські, а з кінця XIX ст. і Львівський університет, почали допускати жінок на навчання» [30]. Це означає, що жінки помаленьку почали долучатися до суспільно-політичного життя, створювати різні жіночі організації, які бралися до активної участі у культурному, суспільному, економічному поліпшенню становища українських громадян, також впливали на розвиток українських традицій і звичаїв.

Зборовська Н. писала, що “першою жіночою організацією стало засноване за ініціативою Н.Кобринської 1884 у м. Станіслав (нині м. Івано-Франківськ) “Товариство руських женщин”» [12 с.166]. Таким чином, починається сильний розвиток власне українського жіночого руху на Західній Україні, яке в кінці XIX на початку XX століття почало називатися терміном «фемінізм».

Письменниця Н. Кобринська була одною з перших жінок на Галичині, яка завжди відстоювала права жінок і знаходила нові шляхи для покращення становища жінок у тогочасному суспільстві, звертаючи увагу не тільки на відносини жінок в громаді, але й на почуття власної гідності. Вона не хотіла, щоб жінки принижувалися перед кимось, наполягала на гідній і незалежній поведінці жіноцтва й тому «.. вела активну громадську діяльність, організовувала збір підписів за право жінок навчатися в університетах і гімназіях. До Галицького сейму як результат її кропіткої праці внесено ряд вимог і пропозицій щодо захисту прав селян. Діячка говорила, що мета її життя – це реалізація феміністичних ідей через літературні твори» [18]. Оскільки, як вже зазначалося, отримання вищої освіти було дуже потрібним і ставало «громадською метою», адже тоді можна очікувати на поліпшення фінансового, побутового, морального комфорту жінок.

Н.Кобринська, яка писала про тогочасне важке становище жінки, зробила великий внесок щодо підвищення статусу жіноцтва в Україні. Продуктивну діяльність можна відзначити, коли їй «..вдалося налагодити співпрацю з українками на теренах Російської імперії – 1887 вона разом з

Оленою Пчілкою видала спільний альманах українок обабіч р. Збруч – «Перший вінок» [3]. Дуєт цих двох видатних жінок (Н. Кобринської і О. Пчілки) демонструє те, як люди з однаковими цілями можуть об'єднатися і всіма своїми спільними зусиллями досягти поставленої мети. І завдяки цьому зазначена книга увійшла в українську історію як перша жіноча збірка.

Ще одна ознака поширення феміністичного руху на Галичині, це — початок створення клубів, в які входили тільки жінки, приміром, «...1893 виник Клуб русинок у Львові, що провадив свою роботу серед жінок, які мешкали в селах. Подібний клуб виник також у Чернівцях. 1906 р. за ініціативою К. Малицької створено жіночу громаду у Львові, 1908 –гурток дівчат у Львові та Чернівцях. 1909 львівські організації об'єдналися в Жін. громаду, яку очолила К.Малицька» [3]. Ці клуби принесли Західній Україні не малий внесок, адже завдяки їхньої діяльності почала покращуватися освіта, жінки стали впевненіші у собі.

Незважаючи на той факт, що перші жіночі організації, які боролись за рівноправ'я жінок з чоловіками зародились у Наддніпрянській Україні [17] , українські жіночі організації як і загалом українські громадські організації на Західній Україні мали більше можливостей для розвитку [22]. Тим не менш Західна Україна теж була поневолена і українські жіночі рухи розвивались під подвійним тиском: з одного боку рух за права бути *українською* організацією, з іншого – за рівноправні можливості для чоловіків та жінок.

Таким чином, можна зрозуміти, що «...становлення й зміцнення жіночого руху відбувалося із середині XIX ст. До початку XX ст. жіночий рух перетворився у масове явище. Кінець XIX – початок XX ст. вважається періодом, коли відбулося визначення жіночого лідерства як суспільно-політичного феномену» [17]. Часто саме жіночі рухи за політичну, суспільну та професійну рівноправність жінок та чоловіків, які постали у XVIII ст., називають фемінізмом. Коли європейське суспільно-політичне життя наприкінці XVIII століття збагачується новим явищем, а саме

емансипаційним рухом жінок, Україна не залишається осторонь цих процесів. Як зазначає О. Маланчук-Рибак: «Український жіночий рух як складова національного суспільно-політичного життя, будучи породженням внутрішніх обставин як західно-, так і східноукраїнського життя, входив у типологічному відношенні до єдиного загальноєвропейського процесу» [21].

При цьому не варто забувати, що ідеї фемінізму і рівноправ'я не спускали зверху і фактично не привносили ззовні, це – були самостійні процеси творення нації, у яких жінки брали участь. Проте на той час вони належним чином не сприймалися суспільством.

Отже, підсумовуючи все вище сказане, можна сказати, що жіноча історія формувалась вже давно і вимагає до себе великої уваги, адже розвиток громадянського суспільства не можливо пояснити, невраховуючи, жінок, які складають більшу половину населення в нашій державі.

РОЗДІЛ 2. ЛЕСЯ УКРАЇНКА І ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА: ФЕМІНІСТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПОГЛЯДИ НА СТАТУС ЖІНКИ .

Для європейського соціально-культурного виміру феміністичні ідеї в двадцятому столітті становили потужну й впливову силу. З точки зору науки це питання можна охарактеризувати двома визначеннями – з одного боку, йдеться про наявність широкого суспільного руху, тобто колективного дійства, яке мало на меті відстоювати жіночі права, або ж феміністського руху, з іншого ж боку – йдеться про складний комплекс, представлений соціально-філософськими, соціологічними, психологічними, культурологічними теоріями, які використовуються для того, аби визначити статус жінки в соціумі. На українських теренах саме ці теорії започаткували письменники, серед яких найяскравішими є роботи Лесі Українки та Ольги Кобилянської.

В якості феміністичної критики в сучасній літературі зазвичай відбувається розгляд наукової теорії. Вона характеризується культурологічним спрямуванням, скерованим на те, аби чоловічі та жіночі образи художніх текстів були інтерпретовані максимально точно.

Початок феміністичних студій на українських теренах датовано ще періодом, коли наша країна не мала власної державності. Саме тоді постали перші спроби публіцистичного доробку, виконані Наталею Кобринською та Євгенією Ярошинською, що згодом дістали продовження вже в публіцистиці Лесі Українки. Не меншим був внесок українок з канадської та американської діаспор – зокрема, Марти Богачевської-Хом'як та Ірени Книш. Логічне відродження зазначених студій відбулося після того, як Україна здобула незалежність.

Українське літературознавство представлене феміністичними працями, авторами яких є вітчизняні науковиці: С. Павличко «Чи потрібна українському літературознавству феміністична школа?», «Фемінізм як

можливий підхід до аналізу української культури», В. Агеєвої «Гендерна літературна теорія і критика», Н. Зборовської «До проблеми гендерного підходу та феміністичної критики в українському літературознавстві» тощо.

Соломія Павличко в одній зі своїх робіт удається, продовжуючи лінію Е. Шовалтер, до того, аби поділити феміністичну критику. Результатом цього поділу стає виділення власне феміністичної критики, гінокритики, а також погляду відносно читача, що може бути охарактеризований за будь-якою статтю. На думку дослідниці, предмет прочитання у феміністичних студіях може бути представлений усіма художніми творами. Так, попри наявні стереотипи, феміністичне літературознавство може й має залучати до розгляду й осмислювати твори літератури, авторами яких були чоловіки, оскільки в зазначених творах міститься цінна інформація стосовно того, як у чоловічих фантазіях представлена множинність жіночих ролей, яким чином відбувається втілення глибинних психологічних структур тощо. Звичайно, осмислюється феміністичним дискурсом і літературний доробок жіноцтва, який, як влучно висловила свою думку В. Вулф, стає ілюстрацією відмінностей в поглядах та стандартах [26]. Не менш важливим у цьому плані виглядає вивчення того, в який спосіб жінки опановують художньою літературою через її особливе прочитання [26].

На думку Н. Зборовської, вміщену в роботі «Феміністичні роздуми на карнавалі мертвих поцілунків», термінологічні визначення, що обслуговує сучасну феміністичну критику, потребують суттєвого уточнення. Так, дослідниця вважає, що сучасній феміністичній критиці необхідно ставити на меті саме питання, пов'язані з подолання патріархальної традиції, що й до сьогодні зберігає свої сильні позиції в письменстві та літературознавчих студіях [12]. До сфери зацікавлень українських феміністів, як і їх зарубіжних колег, зараховують і жіночу прозу, адже саме гендерними та феміністичними студіями здійснюється розгляд понять «жіночого» та «чоловічого» письма.

Слід відзначити наявність на наших теренах ще однієї галузі, що здійснює критику в феміністичному дискурсі, вивчаючи жіночі образи. Це призводить до проблеми, що зумовлює відмінність між тим образом жінки, що був витворений у жіночій літературі, й тими уявленнями про жінку, що були реалізовані у творах письменників-чоловіків [5; с. 15-19] .

Жіночу літературну творчість неодноразово піддавали та піддають нищівній, неадекватній критиці. Так, по-перше, наявний міф про те, що жіноча проза за своєю суттю характеризується провокативністю, проте, необхідно зауважити, що це пов'язано, в першу чергу, із її тематичним навантаженням. Адже йдеться про творчість, що постає характеристикою жіночого побуту очима жінки, що не виключає розмов стосовно тілесної та сексуальної проблематики, зокрема, явищ вагітності, клімаксу, пологів тощо. Зазначений змістовий компонент жіночої прози здійснює вплив відносно просторових наративних моделей та мовних засобів [5; с. 31] . По-друге, для «жіночої літератури» за межами фахових студій і критики, характерними є ознаки своєрідної «зłodійської мітки», використання якої відбувалося в разі нерозуміння патріархальною культурою та її метрами текстів, написаних жінками [1] . По-третє, необхідно зауважити наявність досить тривалого хибного ототожнення жіночої літератури виключно із дамськими романами.

Ще на початку дев'яностих років минулого століття Соломією Павличко були сформульовані провідні завдання феміністичної критики. Вона вважала, що праці мають не просто містити заперечення на адресу представників «чоловічої критики», а відтворювати об'єктивну картину, об'єктивний сенс літературного твору. Адже феміністична критика є значно ширшою, ніж прості критичні випадки, адресовані чоловічому шовінізму, які домінують в окремих літературних творах.

На думку Н. Зборовської, навколо жінки завжди формувалися уявлення про вільнодумство, здатність до активного прояву себе в різних сферах діяльності суспільства [12] .

Для модерного феміністського дискурсу характерне відображення власних уявлень про жіночу суб'єктивність як про «децентровану, фрагментарну й суперечливу» [5; с. 15-19] . Для таких досліджень, як «Хроніки від Фортінбраса» О. Забужко [8] та «Феміністичні роздуми» Н. Зборовської [12] , характерна близькість у прагненні впевненості в думці, висловленої ще Сімоною де Бовуар стосовно того, що і світові, й літературі потрібно потрактувати феномен жінки та жіночності. Зазначені науковці подають роздуми стосовно причин «другорядного» сприйняття жіночої праці та самих жінок у мистецтві, здійснюють спробу пояснення про нав'язування такого стереотипу з боку чоловіків. Названі праці також містять міркування про епатажності стосовно існування феномену української поезії, і, відповідно, неіснування української прози, висловлені О. Забужко.

Дослідження Н. Зборовською творчості Лесі Українки побудоване на суто феміністичному завданні –користуючись «жіночою інтуїцією», вдаватися до використання психоаналізу, біографічного методу, міфологічної критики. У роботі С. Павличко «Фемінізм» [26] розкриваються проблеми застосування феміністичної теорії в умовах суспільної та літературної практики. Дослідження української феміністичної традиції у Павличко пов'язані з аналізом концепцій, що належать Н. Кобринській, М. Рудницькій, С. Русовій. Детальному аналізу піддається той аспект діяльності Марка Вовчка, Лесі Українки та Ольги Кобилянської, що мав ознаки феміністичного сприйняття. Книга С. Павличко скерована на розвінчання міфів стосовно того, яке місце має посідати жінка в українській літературі, та окреслює наявність двох політичних і культурних культів, сформованих навколо прекрасної статі. Так, з одного боку, йдеться про жінок-матерів, жінок-дружин, з іншого ж боку, згадуються ті жінки, що були змушені взяти в руки зброю.

С. Павличко актуалізує розвінчання міфів стосовно становища жінки в українській літературній традиції, простежує, яким чином розвивався феміністичний рух на європейських та українських теренах. Дослідниця

подає аналіз складних явищ та духовних феноменів, що пов'язані з сучасністю та недавнім минулим.

Літературний критик Віра Агєєва у своїй роботі «Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації» [1] детально аналізує українську модерністську культуру, спираючись на творчість Лесі Українки. Дослідниця акцентує увагу на такі роботи письменниці, як «Осінь казка», «Блакитна троянда», «Лісова пісня», «Камінний господар», «Одержима», «У пущі», «Осінь казка», адже саме у цих драматичних творах проявляється фемінізм. У цих роботах можна побачити одну головну тему: жінка, яка хоче звільнитися від чоловіка. Також, Т. Гундорова у своїх дослідженнях про О. Кобилянську, зазначила, що перша письменниця, яка взяла до уваги феміністичні ідеї та порушувала питання жіночої емансипації, хотіла щоб жінка стояла за себе, а не була лише дружиною чоловіка, хотіла, щоб ставлення до жінок змінилося.

Якщо взяти до уваги феміністську літературну критику, де критики підходять до літератури, відкидаючи на задній план патріархальну мову, (яка на той час домінувала), замість цього підсилюють жіночу точку зору. Дослідження української класики під кутом зору феміністичної критики у 1980–1990-х роках відкривають цікаву річ: в утвердженні модернізму в літературі найпослідовнішими були жінки-авторки. І саме Ольга Кобилянська та Леся Українка доклали найбільше зусиль для його становлення.

Мало хто знає, що до «Першого вінка» мало ввійти тоді ще оповідання Ольги Кобилянської, написане під впливом Наталії Кобринської і присвячене їй, під назвою «Вона вийшла заміж». Кобринська хотіла вмістити його в альманаху, але Іван Франко, який запропонував редакторську допомогу, відкинув оповідання як заслабке для видання. Згодом Ольга Кобилянська переробила оповідання на повість, змінила назву і відіслала в німецький часопис «An der schöner blauen Donau». Нині цей її твір відомий як повість «Людина» [8].

Щоденники Кобилянської свідчать про знайомство з феміністичними ідеями за посередництва німецької культури. Після того, як був опублікований «Меланхолійний вальс», на письменницю посипалися закиди критиків у вторинності літературного твору, зокрема, в тому, що твір є простим перекладом німецькомовного оригіналу, оскільки українська жінка не могла володіти таким обширом проблемного мислення. Проте Кобилянська сприйняла критику спокійно, і, зі вдячністю за оцінку, прийняла рішення оприлюднити твір за кордоном, коли вже її образи були визнані нехарактерними для української дійсності. Для цього твір було перекладено німецькою мовою та віддано для друку за кордоном. У той же час, критики припустилися суттєвої помилки, не зауваживши в якості ймовірного та очевидного орієнтиру твору Кобилянської доробку Марка Вовчка – зокрема, це стосується її повісті «Три долі».

Великий інтерес для того, аби дослідити особливості творчої лабораторії авторки, характеризує зміст щоденників та листів письменниці. Так, саме щоденниковим записам та листам Кобилянської характерна наявність своєрідних «палімпсестів» майбутніх творів. Так, коли Кобилянська описує гірську природу, йдеться про «Битву» й «Некультурну», коли письменниця робить запис про фортепіанну гру та малювання, то здійснює начеркові вправи, формуючи образи героїнь твору «Меланхолійний вальс», листуючись із Маковеем і згадуючи про побачене циганча, авторка передбачає майбутню «Покору» з різницею лише в тому, що у творі художньому її слова вкладені до вуст персонажа-чоловіка.

Ольга Кобилянська, перш за все, намагалася максимально зануритися до жіночої психології, але перед практикою вона теоретично розглядала все це у своєму щоденнику. Життєве кредо Кобилянської було пов'язане із самоцінністю, що згодом була втілена як головна ідейна складова образу Наталки Верковичівни – головної героїні повісті «Царівна» [1] .

На думку В. Агеевої, популярність та непроминальність інтересу до творчості Лесі Українки не в останню чергу завдячує українським гендерним

студіям, які набули широкого поширення на вітчизняних теренах. Постать Лесі Українки цікавила й цікавить феміністок через те, що її твори присвячені жінкам, побудовані з точки зору жінок, і не останньою проблемою в них є саме проблема жіночого буття [1] .

Так, зокрема, стаючи до аналізу поетичної драми «Камінний господар», не можна не відзначити першість (принаймні, на українському ґрунті) письменниці у змалюванні образу чоловіка, що спокушає інших. Окрім того, не слід забувати, що саме Лесею Українкою дон-жуанівський цикл був уперше в літературі Європи переосмислений з жіночої точки зору. В. Агеєва зазначає, що в рецепції Лесі Українки Дон Жуан зазнає двох поспіль поразок від жінок, образи яких утворюють разом із ним своєрідний трикутник [1] . Так, постаті Долорес та Донни Анні є новими жінками, які прийшли на зміну традиційній для цього сюжету покорі та сумирності.

Подібну думку має й Оксана Забужко. Вона відзначає, що радянська критика при обговоренні «Камінного господаря» свідомо замовчувала ролі, відведені Долорес та Анні, а також описи їхніх поведінкових моделей, що були досить агресивними у порівнянні з класичними варіантами. На думку О. Забужко, йдеться, в тому числі, про оформлення заявки жіноцтва на здобуття влади [8].

Самій Лесі Українці належить окрема думка стосовно задуму драми. На думку авторки, він пов'язаний із тим, що консервативним, камінним принципом, утіленим в образі командора, придушується ідея роздвоєності душі, притаманна гордій та егоїстичній жінці донні Анні, а за її посередництва – і дух спокусника Дон-Жуана, «Лицаря волі».

Наявність феміністичних інтенцій у висловлюваннях та поведінці Лесі Українки відзначає й Соломія Павличко. Так, у своїй праці “Націоналізм. Сексуальність. Орієнталізм”, присвяченій творчості Агатангела Кримського, вона згадує, що Леся Українка була вкрай незадоволена представленням жінок у романі Кримського «Андрій Лаговський». Зокрема, йдеться про образи покоївки Амалії та професорської коханки Зої. На думку Лесі

Українки, автор твору занадто безапеляційно вводить поняття гріха та робить його винуватицями саме жіночих персонажів твору. Натомість, як вважає Леся Українка, значно більший гріх міститься в бездушному, механістичному ставленні чоловіків, що діють у романі, до жіноцтва. Віднайшла ознаки такого «гріха» Леся Українка й у самого Кримського. На думку письменниці, гріх Кримського полягає в небажанні розгляду та оцінки відповідних ситуацій з жіночої точки зору, відповідно, він лише експлуатує їх у своєму творі в якості об'єктів, на тлі яких самостверджуються чоловічі персонажі. Іншими словами, Кримському абсолютно нецікаві ані жіночі переживання, ані те, що жінка також може мати власну думку з приводу тих чи інших речей.

Соломія Павличко пише про те, що Леся Українка підходить до роману Кримського з феміністичного погляду, її рецепція є цікавим свідченням розвитку феміністичного дискурсу на початку нашого віку [26].

Попри постійне акцентування уваги на проблемах зі здоров'ям, загальній слабосилості та кволості, Леся Українка зуміла здійснити суттєве підваження засадничих європейських культурних сюжетів саме з жіночої позиції у формі драматичного твору. Як уже говорилося, її Дон Жуан є першим, що був створений жінкою, через що він не є центральним персонажем із чітко вираженою суб'єктністю та здатністю спокушати жіноцтво. Натомість, він сам стає жертвою спокуси з боку жінки, яка виконувала роль жертви у всіх спробах осмислення класичного сюжету до Лесі Українки. За його допомогою саме жінка досягає власної мети, отже, слід говорити не про суб'єктність, а про інструментальність образу Дон Жуана у «Камінному господарі» [1].

Підсумовуючи варто наголосити, факт представленості в дискурсі вітчизняного письменства аспектів фемінності й фемінізму свідчить про те, що українська культура модернізувалася, рухалася до показників, притаманних європейським культурним широтам. Будучи представницями нового покоління, Леся Українка та Ольга Кобилянська долучилися до

спроби руйнації панівної ідеології в культурній сфері. Їхня діяльність сприяла проникненню до української літератури новітніх форм та структур, притаманних європейському творчому досвідові, зокрема, інтелектуальної та культурної рефлексії, міфологічних неофольклорних форм, символізму та елементів психоаналізу, що в подальшому активно засвоять уже представники наступних поколінь українських митців.

РОЗДІЛ III. ВІД «ДЕРЖАВНОГО ФЕМІНІЗМУ» ДО ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ФЕМІНІЗМУ

3.1. Фемінізм «по-радянськи»

Встановлення більшовицького режиму на теренах України видозмінив сприйняття фемінізму та жіночих рухів. Зокрема варто зазначити, що будь-які ініціативи для створення жіночих об'єднань надходили від компартії. Як зазначає філологиня О. Задорожна: «Деякий час існували створені за ініціативою компартії т.з. в. жінвідділи. У 1930 роках “жіноче питання в СРСР і, зокрема, в УРСР було оголошене повністю вирішеним» [10]. Радикальнішого погляду дотримується дослідниця О. Кісіль, так в одному інтерв'ю вона зазначає, що «...історичну тяглість українського жіночого руху було брутально перервано у часи СРСР. Засадничі ідеї фемінізму були цілеспрямовано спотворені комуністичною ідеологією та дискредитовані соціалістичною практикою» [15; с.34].

Незважаючи на той факт, що принцип рівності між чоловіком та жінкою був закріплений законодавчо, створення будь-яких жіночих організацій був наслідком волі Комуністичної партії, а не добровільності самих жінок. У результаті, жіночі осередки не були боротьбою за рівноправ'я, а характеризувались як «засоби впливу на жінок» [36].

Поряд із підвищенням освітнього та професійного рівня жінок, протягом правління комуністичної партії, найбільшою проблемою залишалось «подвійне навантаження на жінок», а саме той факт, що жінка залишалась «берегинею дому» і в той же час могла розвиватись у професійній діяльності. Принцип квот у Радянському Союзі з одного боку дозволяв жінкам отримувати місця у представницьких органах влади, з іншого боку – процент репрезентативності українських жінок у вищих колах був мізерний [3].

Певна унікальність (жінки і чоловіки рівні, але не зовсім) жіночого питання під час існування Радянського Союзу полягає в тому, що проблеми гендерної нерівності комуністична партія вбачала у класовому пригнобленні. Ліквідація класів вважалась єдиним можливим вирішенням жіночого питання. Показовими у даному аспекті є слова завідувачої жінвідділом ЦК РКП(б) К. Самойлової, яка стверджувала, що «робітниці не повинні утворювати свої окремі чисто жіночі організації» оскільки жіночого питання як такого не існує адже «інтереси всіх робітників і робітниць однакові, то і організації у них можуть бути тільки спільні, загальнопролетарські і загальнопартійні» [25].

Іншим важливим чинником залучення жінок до професійного, громадського та політичного життя у Радянському Союзі можна виокремити необхідність у людському ресурсі. Перш за все, як і Перша так і Друга світові війни принесли великі втрати для робочої сили. Більше того, індустріалізація та колективізація поряд з масштабними амбіційними планами комуністичного будівництва не могли залишити велику кількість населення в

обличчі жінок без уваги. Завдання партії було залучити жінок до участі у здійсненні накреслених планів [14].

Як наслідок, науковці інколи називають радянський фемінізм «державним фемінізмом». Окрім нав'язування викривленого «рівноправ'я», державний фемінізм полягає у «потрійному закріпаченні жінки роботою на виробництві, роботою вдома (цей вид діяльності, втім, не лише не оплачувався, але й роботою не вважався)... та соціальною роботою. » [20; с. 17-21]. Таким чином, отримавши деякі «права» у Радянському Союзі, українські жінки одержали потрійні обов'язки. «Сімейні справи» безсумнівно вважались відповідальністю жінки, а поряд з ними появились як громадські та виробничі навантаження.

Незважаючи на той факт, що єдиною «феміністкою» у часи Радянського Союзу можна вважати компартію [36], українська діаспора не залишила осторонь проблеми українок. Зокрема, українки з діаспори активно брали участь у західних жіночих організаціях. У 1948 році створена Світова Федерація Українських Жіночих Організацій (СФУЖО) у Філадельфії, завданням якої було піднесення культурного та економічного рівня українок, боротьба за громадські права та участь у визвольних змаганнях народу [7]. Тим не менш більша увага приділялась саме національно-визвольній полеміці, адже «через свої організації в країнах свого постійного проживання СФУЖО намагалися говорити про українців як окремий народ Європи» [3].

3.2 Проблеми та становлення українського фемінізму

Оскільки Україна є пострадянською державою, засади радянського державного фемінізму» вплинули і на фемінізм у незалежній Україні. Перш за все, через існування залізної завіси, друга хвиля фемінізму, яка сколихнула західні держави у 60-70х роках, пройшла осторонь Радянського Союзу.

Поряд з виходом жінок на вулиці з протестами проти подвійних стандартів у всіх сферах життя, друга хвиля фемінізму означала радикальну зміну у науці: феміністська теорія та методологія стала невід'ємною частиною суспільно-гуманітарних досліджень. Таким чином, «нова генерація [західного суспільства], що здобувала освіту у 1990-х сприймає базові ідеї фемінізму як невід'ємну частину повсякденного життя» [15].

У зв'язку з тим фактом, що українські жінки не брали участі у другій хвилі фемінізму, у той час, коли західне суспільство вкоренило засадничі принципи прав жінок, українки залишались неготовими до відстоювання власних прав. Оксана Кісь стверджує: «Україні гостро бракує фемінізму, бракує тих, хто здатен на повний голос, без вагань і недоречної сором'язливості «називати речі своїми іменами»...Справді, у нас на щастя є чимало мудрих, працьовитих, сміливих і завзятих жінок, що з дня у день роками працюють на подолання дискримінації жінок та впровадження в Україні принципів гендерної рівності як у правовій, так і у практичній площині. Та запитайте, чи багато з них готові прилюдно визнати себе феміністками?» [15].

Після розпаду Радянського Союзу термін «емансипована жінка» в Україні тривалий час сприймався кардинально протилежним до свого сутнісного змісту. У словнику Сучасної світової історії (A Dictionary of Contemporary World History) емансипація трактується як отримання рівних соціальних, економічних, політичних прав [39]. Тим не менш, після падіння залізної завіси, «емансипована жінка» для українців означала «звільнена жінка», яка не відчуває необхідності у зароблянні грошей і яка має можливість «повернутись в лоно домашнього простору внаслідок вдалого шлюбного союзу» [20].

Результатом такого викривленого сприйняття став сплеск гіперфемінності в маскультурі пострадянських держав, або ж іншими словами – гламуру: те, що у Західних державах вважалось сексизмом (зображування слабкої жінки) – для українок стало «фемінізмом» [15].

Поряд із сплеском гламуру, після падіння залізної завіси в Україні почали засновуватись та розвиватись (а подекуди і відновлюватись) жіночі організації та рухи. Активізація українок відбулась вже у другій половині 80-х років. Зокрема варто виокремити участь жінок у Народному Русі України, з якого в подальшому народились одні з перших жіночих організацій в незалежній Україні, такі як Союз Українок і пізніше – Жіноча громада [16].

Більше того українки отримали можливість їздити на всесвітні міжнародні конгреси, де піднімалась проблема жіночого питання та гендерної рівності. У даному контексті варто згадати 1995 рік, коли у Пекіні проводилась IV Всесвітньої конференції ООН із становища жінок. Одна з учасниць конгресу Т. Мельник згадує: «кожний розділ закінчувався формулюванням потреби виробляти стратегії і тактики із забезпечення рівності чоловіків і жінок, а не просто формулою покращення становища жінок» [13].

Однією з найяскравіших персоналій українського фемінізму 90-х років стала Соломія Павличко, яка вже у 1992 році утворила видавництво «Основи», яке опублікувало українською мовою класичні феміністичні праці – «Другу Стать» Сімони де Бувар та «Сексуальну політику» Кейт Міллетт [18]. У 1991 році вийшла її програмна стаття «Чи потрібна українському літературознавству феміністична школа? », головною ідеєю якої було твердження, що Україна ніколи не зможе стати повноцінною європейською державою допоки жінки будуть вилучені з історії та суспільства [27]. Соломія Павличко організовувала безліч конференцій та семінарів, одним з таких був феміністичний семінар в Інституті літературознавства Національної академії наук України, де участь також взяли Тамара Гундорова, Віра Агеєва та Наталя Шумило. В результаті співпраці в подальшому науковиці опублікували багато праць та досліджень (монографія В. Агеєвої «Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму»; Т. Гондурова «Femina Melancholica. Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської» [22].

Великий вплив на формування сучасного українського жіночого року мав Перший Всеукраїнський з'їзд жіночих організацій у 1994 році. Так Л. Яценко стверджує, що тільки після цього з'їзду «можна вести мову про існування в Україні дійсного жіночого руху як сукупності жіночих організацій, що прагнуть до взаємодії» [37]. Основним аргументом виступає початок якісної та довготривалої співпраці між жіночими рухами та організаціями, які поклали в основу принцип розгляду усіх проблем з позиції фемінізму, зробили акцент на необхідності у гендерних підходах до зміни соціальних умов та започаткували співробітництво з міжнародними жіночими організаціями, форумами та фондами [37].

3.3 Типології українського фемінізму: аналіз феміністичних студій та феміністичного активізму в Україні

О. Кісь поділяє фемінізм на феміністичні студії [22] (*academic feminism*) та феміністичний активізм (*women's movement*). Якщо до першої категорії входить весь спектр наукових доробок та досліджень про фемінізм, гендер тощо, то друга містить діяльність громадські організації та рухи за права жінок [40; с. 264-277]

Аналіз феміністських студій в Україні можна розділити на декілька часових відрізків. Перший етап їхнього становлення (1991-1994) науковиця називає «наздоганяючи Захід» («*catching up with the West*»). Основна характеристика даного періоду – науковці починають відкривати для себе методологію, гендерні дослідження та, загалом, наукові досягнення західних феміністських студій. У той же час О. Кісь називає цей період «місія неможлива», адже у то час, коли в Україні тільки розпочинають свій розвиток гендерні студії, у західних державах вони вже давно інституціоналізувались у науці.

Другий етап (1995-1999) в українському суспільстві характеризується посиленням та поступовим вкоріненням гендерних студій. Разом із відкриттям перших центрів гендерних досліджень у великих містах України, відбуваються багато конференцій, форумів та з'їздів присвячених проблемам українських жінок, випускаються перші журнали гендерних досліджень.

Третій етап (2000-2005) можна назвати аффермацією та консолідацією жіночих студій. У цей період спостерігається різкий стрибок у феміністських дослідженнях: захищаються перші дисертації присвячені жіночим питанням, відкриваються академічні курси тощо [40; с. 264-277].

Дослідниця Л. Смоляр виокремлює у свою чергу два етапи становлення гендерних студій в Україні. Під час першого (1990-1995) гендерні студії почали виокремлюватись як самостійне поле дослідження, другий період (1995-2002) характеризувався інтеграцією жіночих досліджень у систему вищої освіти [31] .

Важливим кроком у інституціоналізації гендерних студій в Україні відіграло прийняття закону «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» у 2005 році, у якому поряд із зобов'язанням у забезпеченні навчальних закладів посібниками, підручниками вільних від стереотипних уявлень про роль жінки та чоловіка, також робиться акцент на вихованні культури гендерної рівності, «ненасильницької поведінки, взаємоповаги та рівного розподілу професійних обов'язків між жінками та чоловіками» [11]. Іншим не менш важливим документом, який передбачав державну підтримку гендерних студій є постанова «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» (2006) [29] .

Подальший розвиток феміністичних студій в Україні, ми можемо охарактеризувати, цитуючи дослідницю Т. Марценюк: «Сміливі» 2010 –ті: вихід на перший план феміністичної тематики» [22]. Стрімкий розвиток гендерних досліджень у перше 20-тиріччя незалежності України призвів не тільки до інституціоналізації (тобто вкорінення) гендерних студій у наукове

поле, але і входження даної сфери досліджень у рамки інших проблематик (наприклад, урбаністики) [22].

На сьогоднішній день розвиток гендерних студій та феміністичних досліджень не обмежується тільки виданням часописів, написанням статей та організацією конференцій і форумів. Так, до прикладу, створено безліч сайтів присвячених фемінізму. Одним з таких є Гендер в деталях [4], де щодня оновлюються дані, пишуться статті про жінок та гендерні проблеми загалом, публікуються інтерв'ю з феміністками та наукові праці присвячені феміністичним питанням.

Термін «фемінізм» все частіше використовують у всезагальному дискурсі. Дослідники працюють над об'єднанням сил у академічному середовищі для просування ідей гендерної рівності у всіх навчальних закладах (від початкових шкіл до університетів), співпрацюючи з Міністерством освіти і науки України [22].

Повертаючись до вищезгаданої класифікації фемінізму, окрім феміністичних студій, до нього входить також феміністичний активізм. Одразу ж після колапсу Радянського Союзу відновлені та новостворенні жіночі організації базувались часто на образі Берегині: жінка – берегиня не тільки сім'ї але і незалежної України. Тому і не дивно, що найперші організації позиціонували себе як асоціації матерів. Маючи більш соціальний характер ніж політичний, дані організації в якомусь сенсі покривали прогалину у соціальній безпеці, що утворилась після розпаду Радянського Союзу. Таким чином активність феміністичних організацій у першій половині 90-х поставила на задній план реальні жіночі інтереси, права та можливості [40] .

Переломним моментом у феміністичному активізмі став 1995 рік, коли делегація українців взяла участь у вищезгаданій VI Всесвітній організації зі становища жінок, на якій, як зазначає С. Ліщинська головним досягненням «стало введення нової гендерної ідеології на міжнародно-політичну арену, що ґрунтувалася на консенсусному характері взаємодії жінок і чоловіків в

інтересах досягнення рівноправності і розвитку суспільства» [19]. Розроблені Платформи дій стали інструкцією для жіночих організацій у наступному десятилітті.

Після 1995 року з'являється все більше жіночих організацій, які мають на меті подолати будь-які форми дескримінації та сексизму у різних сферах життя [40] .

Феміністичний активізм в Україні, так само як і феміністичні студії пройшли тривалу і якісну еволюцію. Станом на сьогодні «активізм» не вимірюється тільки діяльністю жіночих організацій, але і різними флешмобами та індивідуальними ініціативами. Так, наприклад, все більшої популярності набуває феміністичний онлайн-активізм: публікування постів у соціальних мережах під хештегом #меніпотрібенфемінізм (#мненуженфеминизм #ineedfeminism), знімання феміністичних travel блогів (Фемімісто) тощо [22].

Підбиваючи підсумки даного розділу важливо сказати, що український фемінізм пройшов тривалу еволюцію. Від «державного фемінізму» з потрійним закріпаченням жінки під час існуванні Радянського Союзу через «гламур» та «берегиню» як прояв гіпперфеммінності одразу ж після колапсу СРСР до широкомасштабного використання термінів «фемінізм» «гендер» та «емансипація жінки». У наступному розділі буде проаналізовано діяльність українських жіночих організацій.

РОЗДІЛ 4. ЖІНОЧІ ОРГАНІЗАЦІЇ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО

4.1 Роль та місце феміністичних організацій в державі.

Жіночий рух в Україні не є новим явищем для нашого суспільства, адже ,що наш соціум вже давно знайомий з таким визначенням, як «фемінізм» і можна зрозуміти, що українці мають великий історичний досвід існування жіночого руху, про що вже йшлося. Завдяки цьому на теренах України появилось багато феміністських організацій які є, так би мовити, продуктом глобального жіночого руху. На відміну від традиційних бюрократичних і ієрархічних організаційних структур, феміністські організації схильні до колективної роботи для внутрішньої діяльності та зовнішньої активності. Ці організації в основному займаються вирішенням проблем жінок, наприклад: боротьбою з пригніченням жінок, з сексуальними домаганнями, зґвалтуваннями, дискримінацією за ознакою статі, бідністю серед жінок.

Також феміністичні організації беруть участь у спонуканні місцевої, національної та міжнародних діяльності із зазначеної проблематики.

Через швидкий розвиток глобалізації, феміністські організації ХХІ століття в Україні набрали прискорений темп і тому появилась необхідність рухатися вперед і займатися питаннями гендерної рівності. Ольга Кобець, яка вивчала жіночий рух в Україні, зазначила, що сучасний жіночий рух в Україні став визнаним фактором суспільного життя – про це, здається, вже ніхто в Україні не сперечається: він реально існує, має свої успіхи, досягнення, свої недоліки й прорахунки [16].

Жіночі організації, очолювані жінками, працюють над просуванням гендерної рівності. Деякі працюють на низовому рівні і мають тісні зв'язки з певними спільнотами, в той час як інші працюють на національному або регіональному рівні. Науковець Ліана Яценко дослідила, що сьогодні в Україні нараховується понад 700 жіночих організацій, 34 з яких мають статус міжнародних і всеукраїнських [37]. Найчастіше саме ці організації допомагають жінкам створювати свої власні місцеві групи і мережі для обміну навичками, знаннями і підтримкою. О. Кобець у своїй роботі пише про те, що зачинателька організованого жіночого руху в Україні є Наталія Кобринська [16; с.94-95].

Українська письменниця зробила висновок, що жіноцтво не має чекати тих економічних і політичних змін, які необхідні для суспільного прогресу; воно мусить добитися змін і дати їм філософське обґрунтування [23; с. 29-34]. Отже обов'язок жіночих організацій – прогресувати у досвіді і знаннях, які необхідні для трансформації гендерних соціальних норм, і наближають нас до світу, в якому всі жінки і дівчата можуть жити без насильства.

Дослідниця Л. Яценко виокремила чотири групи жіночих організацій:

1. *Історичні/традиційні жіночі організації*, де основною метою був напрямок творчих сил української дівчини для відновлення і встановлення в співтоваристві історичних святих, ідеалів і внутрішньої культури українців.

2. *Соціально орієнтовані жіночі організації*. Вони не виявляють великого інтересу у відстоюванні жіночих прав, а більше уваги приділяють на вирішення необхідних суспільних проблем.
3. *Організації ділових жінок*, де основною метою є спрямування жіночого руху за допомогою придбання політичних, юридичних, економічних прав.
4. **Організації феміністичної орієнтації**, які спрямовуються вирішити місцеві певні проблеми [37; с.386-390].

Отже, жіночі організації відіграють важливу роль в Україні, тому що їх робота заснована на реаліях їх спільнот. Вони повністю розуміють контекст проблем, з якими стикаються жінки і дівчата, і розробили ефективні рішення для створення і підтримки жінок в Україні. Ольга Кобець пише про те, що якщо говорити про традиційність жіночих організацій в Україні, то вона полягала в тому, щоб не відділяти свої інтереси від інтересів решти суспільства, якщо мова йде про соціально-політичний розвиток [16]. Феміністські організації є життєво важливим аспектом гендерної рівності та реалізації прав жінок. Разом з окремими активістами вони складають глобальний жіночий рух, який допомагає зробити створити позитивні зміни для жінок.

4.2 Сучасні найепатажніші діяльності українських жіночих організацій.

Жіночі правозахисні організації розглядають багато форм насильства, з якими стикаються жінки і дівчата. Їхні дії – це кидати виклик соціальним установам задля надання послуг, щодо усунення насильства жінок у суспільстві. Вони здатні боротися з різними формами дискримінації, які підвищують ризик жінок до насильства. Приміром, це – якась

приналежність, вік або сексуальна орієнтація. Нині в Україні є одна з таких популярних організацій під назвою «Femen» («Фемен») — український, молдавський та міжнародний громадський рух (незареєстрована, громадська організація), що діє в Україні та Європі. Відома своїми скандальними, епатажними, вандалістичними [38]. Український жіночий рух «Femen» прославився своїми протестами, через оголення дівчатами тіла де прописаний фарбою короткий меседж для привернення уваги (тобто для боротьби з пануючим «патріархатом»).

Заснована в 2008 році, FEMEN швидко стала противником політики по всій Європі тому, що добивалася популярності своїми топлес протестами. Перші засновники групи були стурбовані жорстоким відношенням до жінок з боку чоловічої статі. Тамара Марценюк у фрагменті з книги «Чому не варто боятися фемінізму» зазначила, що «Фемен» починали з того, що виступали проти секстуризму, не раз проводили акції проти жіночої проституції в Україні під гаслом «Україна – не бордель!» [22]. Все це було аргументовано тим, що жінки повинні були утримувати сім'ю, в той час як чоловіки зверталися до алкоголю. Також, найголовніше це через проституцію і торгівлю людьми, які розорили посткомуністичну Україну.

Протести Фемена мирні, в тому сенсі, що вони не хотіли нікого образити або вбити, і у них немає зброї. Але вони активні та зухвалі: вони мають намір створити якомога більше шуму і скандалу в кожному протесті і тому влада не добре сприймала ці протести. Перші роки протестуючих голих жінок заарештовували і тримали у в'язниці протягом декількох днів. Та організації це не зупиняло і тому уряд був вимушений прийняти закон, який карав за протести. Тож активісти ризикувати тюремним ув'язненням на термін до п'яти років, з цієї причини активісти Фемен потребували допомоги адвокатів.

Т. Марценюк дала дві оцінки діяльності організації Femen –це критичне ставлення (тобто негативне), до якого відноситься те, що вони мало порушують власне феміністичні питання., тобто не несуть нічого змістовного

для фемінізму. Навпаки, поширюють ксенофобські твердження (наприклад, що «всі турки приїждять в Україну за секс-туризмом»), мають недоречний формат і стратегії протесту. Позитивне ставлення полягає в тому, що Femen змогли привернути увагу ЗМІ до важливих соціальних проблем (як-от секс-туризм, сексизм тощо). Тож, має місце виклик і підважування ідей «справжньої» феміністичної активності.

Відтак, можна зробити висновок, що організація Фемен прагне зруйнувати стереотипи. Активістки привертати до себе увагу за допомогою масових протестів в сатиричному стилі. Їхня мета – звільнення жіночого тіла від патріархальних соціальних структур. Та їхня активність згасла адже було політичне переслідування з боку чинної влади, які здійснювалися за допомогою спецслужб і правоохоронних органів [24].

ВИСНОВКИ

У ході дослідження витоків та специфіки феномену українського фемінізму, автором курсової роботи було:

1. Проаналізовано та описано витoki українського феміністичного руху від XIX ст., який в більшості полягав у здобуванні вищої освіти жінкам, а надалі суспільно-політичної активності. З'ясовано, що у жінок було дуже мало власних прав, а особливо після вступу в шлюб. (Після вступу в шлюб жінки були під контролем свого чоловіка). Жінки розглядалися як «слабка стать», тому що у них не було причин виходити з дому або ходити на роботу тому, що ідеальна жінка повинна була бути помічницею для свого чоловіка і підтримувати його у всьому.

2. Досліджено появу фемінізму кінця XIX–початку XX століття на підставі світогляду Лесі Українки і Ольги Кобилянської та з'ясовано, що саме ці письменниці змогли пробити собі дорогу до української модернізованої

культури, притаманної європейським широтам. З'ясовано, що саме феміністські думки присутні у літературних творах Лесі Українки та Ольги Кобилянської. Їхні творіння тісно пов'язані з жінками, які борються за свою гідність та незалежність. Їм вдалось відкрити публіці жіночу реальність, яка на той час не вписувалась в традиційну патріархальну владу.

Проаналізовано, що літературні твори Ольги Кобилянської максимально занурені у жіночу психологію. Участь Ольги Кобилянської в феміністському дискурсі сприяло створенню в Україні нового образу жінки — інтелектуальна, самодостатня особистість, яка здатна в будь-який час кинути виклик суспільству. Також і літературні твори Лесі Українки мають наявність феміністичних інтенцій, де у центрі її уваги образ жінки, яка ставить важливі питання особистого і соціального характеру — свободу і рівність жінок у суспільстві, визнання жіночої гідності й права на духовний розвиток.

3. Прослідковано формування різних можливостей суспільної активності та різні типи жіночого руху в сучасності та з'ясовано, що феміністичний активізм в Україні пройшов довгу і якісну еволюцію. Було досліджено, що впродовж Радянського Союзу жінки займали більш низьке положення в порівнянні з чоловіками в суспільстві, як в соціальному, так і в культурному плані. Проте, державний фемінізм жінкам дав потрібні обов'язки: робота на виробництві (виробничі навантаження), робота вдома (сімейні справи) та соціальна робота (громадські навантаження). феміністичні студії продовжували тиснути на законодавців, щоб вони вирішували такі проблеми жінок, як репродуктивні права, справедливість в оплаті праці.

З'ясовано, що на сьогодні феміністичні рухи описуються не тільки в статтях, книжках, не тільки проведення різних конференцій і форумів, але й багато є створених сайтів, різноманітних флешмобів які присвячені фемінізму.

4. Систематизовано дані про феміністичні організації в Україні та їхню мету і вплив на суспільство, зокрема зосередження на ідеї, що жінки

становлять половину населення світу і тому справжній соціальний прогрес ніколи не може бути досягнуто без повного участі жінок. Досліджено, що жіночі організації занурені в щоденну боротьбу з сексизмом, трудовою експлуатацією, з дискримінацією за ознакою статі, розробляючи й пропагуючи критичний аналіз проблем, щоб вплинути на владу (політику) і підтримати прийняття зазначеної проблематики.

Розглянуто одну з популярних жіночих організацій «Femen», де головною метою, як і в багатьох інших феміністських активістів в минулому, є виступи задля звільнення жінок від домінуючих чоловіків. З'ясовано, що їх протести потенційно проклали шлях до розширення бази українського фемінізму (в ті верстви населення, які раніше не хотіли приймати фемінізм)

Тож, завдання роботи виконано у повному обсязі, а мету – досягнуто. Проте актуальність та важливість теми для розвитку суспільства сучасної України спонукає до подальших досліджень даної проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеева В. Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму : Монографія. К. : Факт, 2003. 320 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология. Законы мужского и женского поведения. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. 318 с
3. Богачевська-Хомяк М., Веселова О.М. Жіночий рух в Україні.
URL:http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Zhinochy_rukh_v_Ukraini
4. Гендер в деталях : ФЕМІНІСТИЧНИЙ РУХ.
URL:https://genderindetail.org.ua/library/feministichniyrukh/?cur_cc=93&curPos=20.
5. Герасименко Н. Мала проза Є. Кононенко як реалістична художня модель українського суспільства межі ХХ–ХХІ ст. // Літературний процес:

- методологія, імена, тенденції. 2014. №. 3. С. 15-19. URL: <http://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/219/218#.Xu7l3NVua8U>
6. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. Львів: «Літопис», 1997. 297с.
 7. Даниленко Н. Роль жіночих організацій / Н. Даниленко // НАУКОВІ ЗАПИСКИ ІСТОРИЧНІ НАУКИ / Н. Даниленко. – Острог: Національний університет “Острозька академія” Українське Історичне Товариство, 2008. – С. 540.
 8. Забужко О. С. Хроніки від Фортінбраса: Вибрана есеїстика. К.: Факт, 2006. 352 с.
 9. Забужко О. Жінка-автор у колоніальній культурі // Українська мова та література. 2003. № 10 (314).
 - 10.Задорожна О.С., Жінка в літературі і феміністичний рух в Україні.
URL:<https://burago.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/106.pdf#page=166>
 - 11.Закон України “Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків” від 8 вересня 2005 року
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
 - 12.Зборовська Н.В. Феміністичні роздуми: на карнавалі мертвих поцілунків /Н._Зборовська, М._Ільницька.:Літопис, 1999. – 336с.
 - 13.Інтерв'ю з Тамарою Мельник про історію гендерної політики в УкраїніURL:<https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/bezstrashni/interv-yu-z-tamaroyu-melnik-pro-istoriyu-gendernoi-politiki-v-ukraini-134455.html>
 - 14.Кісь О. Українські жінки у горнилі модернізації. Клуб Сімейного Дозвілля, 207. 304 с. URL:<http://maxima-library.org/mob/b/466680?format=read>
 - 15.Кісь О. інтерв'ю «Зміни в гендерній свідомості просто неминучі»
URL:<http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-22-2009.pdf>
 - 16.Кобець О. Жіночий рух в Україні: питання теорії і сучасна практика / Ольга Кобець. // Наукове видання Київського національного університету імені

- Тараса Шевченка. – 2000. – №7. – С. 94–95.
URL:<http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2000/7/articles/20.pdf>
- 17.Ковальчук О., Потапюк Л. Причини та передумови виникнення жіночого руху в Україні на прикладі жіночих товариств (друга половина 19-го – початок 20-го століття). URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2017_5_9.
- 18.Козак Г. Український фемінізм:дати , події, імена. URL:<https://www.nasze-slowo.pl/ukrainskij-feminizm-dati-podii-imena/>
- 19.Ліщинська О. С. Четверта всесвітня конференція зі становища жінок: на шляху в XXI століття / О. С. Ліщинська. – 2009. – №3
URL:<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32884/08-Lishchinskaya.pdf?sequence=1>
- 20.Маєрчик М., Плахотнік О. Чи(м) радикальні «Фемен» або дещо про новий жіночийактивізм в Україні // Гендерний журнал «Я». – № 26 (Фемінізм та жіночий рух). – 2010. – С. 17-21
- 21.Маланчук-Рибак О., Типологічна ідентичність українського емансипаційного руху жінок. Етнічна історія народів Європи, 2001
- 22.Марценюк Т. Гендерні студії в Україні із часів незалежності: чи боїться академічна спільнота фемінізму?
URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16116/Martseniuk_Henderni_studii_v_Ukraini.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- 23.Михальський Ю. В. Наталія Кобринська та ідеологія жіночої емансипації кінця XIX – початку XX ст. / Ю. В. Михальський, А. В. Прокіп // Вісник Львівського торгівельно-економічного університету. Серія : Гуманітарні науки. – 2016. – Вип. 14. – С. 29-34.
URL:file:///Users/user/Desktop/Vlca_Gum_2016_14_4.pdf
- 24.Основательницы FEMEN выехали в Европу из-за преследований. BBC: веб-сайт.

URL:https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2013/08/130831_ru_s_femen_escape

25. Очерки истории профессиональных союзов Украинской ССР. – К., 1983. URL:<http://sites.znu.edu.ua/stud-sci-soc/Aspirant/STUDENT/tom-7---kopiya.pdf#page=277>
- 26.Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. К. : Либідь. 1997. 360 с.
- 27.Павличко С., Чи потрібна українському літературознавству феміністична школа? – Слово і час, 1991, №. 6
- 28.Плахотник О., Сорока Ю., Женщина в информационных технологиях: профессионал или морская свинка?
URL:<http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-rolu.pdf>
- 29.Постанова Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1834-2006-%D0%BF#Text>
- 30.Потапюк Л.М. Жіночий рух та освіта на західній Україні: історико-педагогічний аспект. URL:<http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Potapyuk.php>
- 31.Смоляр Л. О. Становлення гендерної освіти в Україні / Л. О. Смоляр // Основи теорії гендеру Навчальний посібник / Л. О. Смоляр. – Київ: “К.І.С.”, 2004.
- 32.Смоляр Л.О. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX - поч. XX ст. Сторінки історії: Монографія. – Одеса: Астропринт, 1998. – 408 с.
URL:http://uamoderna.com/images/biblioteka/Smoliar_books/Smoliar_Mynule.pdf
- 33.Тукаленко І.А. Лекція на тему: «Фемінізм як політичний рух та ідеологія». URL:file:///Users/user/Downloads/Pv_2013_71_53.pdf
- 34.Фемінізм. *Вікіпедія:* вейб-сайт.
URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

- 35.Філоненко С. Гендерна проблематика і нова концепція особистості жінки в сучасній українській прозі // Проблеми освіти. К.: Науково-методичний центр вищої освіти, 2003. Вип. 30. С. 282–292
- 36.Хома Т. Чи був фемінізм в Україні?
URL:<http://www.ji.lviv.ua/n17texts/homa.htm>
- 37.Яценко Л. Жіночий рух України: етапи становлення / Ліана Яценко. – №21. – С. 386-390.URL:http://vle.ndu.edu.ua/pluginfile.php/31869/mod_resource/content/1/386_390.PDF
- 38.FEMEN. *Bikinedia*: веб-сайт. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/FEMEN>
- 39.Jan Palmowski *A Dictionary of Contemporary World History* (3 ed.) Publisher: Oxford University Press 2008.
- 40.Oksana. Feminism in Contemporary Ukraine: From “Allergy” to Last Hope // Kultura Enter. — Lublin, 2013. — Vol. 3. — P. 264–277.
- 41.Terra (in)cognita: радянська Україна 1920-1930-х рр. очима західних мандрівників.
URL:http://uamoderna.com/images/biblioteka/Smoliar_books/Smoliar_Mynule.pdf

ДОДАТКИ

Додаток № Американські суфражистки на демонстрації. Лютий 1913

Додаток №2 Лариса Косач (Леся Українка), 1887 р.

Додаток №3 Ольга Кобилянська 1908р.

Додаток №4 Оксана Шачко (праворуч) у Києві під час протесту 2012 р.

Додаток №5 Арешт учасниць організації Фемен.

